

праця. - С.165; 23. Арган Джулио. Вказана праця. - С.172; 24. Лонги Роберто. От Чимабуэ до Моранди. - М., 1985; Базен Жермен. История истории искусства: от Вазари до наших дней. - М., 1995; Алпатов М.В. Художественные проблемы итальянского Возрождения. - М., 1976; 25. История искусства зарубежных стран. - М., 1982. - С. 164; 26. Тихомиров О.М. Вказана праця. - С.8; 27. История искусства. Вказана праця. - Т.3. - С.18.

О.В.Зінько

ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА 20-х – 30-х рр. ПРО МОЛОДІЖНИЙ РУХ УКРАЇНИ У 20-ті рр.

Вже на початку 20-х рр. з'явилися праці, які в певній мірі намагались систематизувати та узагальнити публікації з історії молодіжного руху¹. Переважно це були статті й огляди літератури з історії молодіжного руху, які друкувались у той період на сторінках журналів "Юный коммунист", "Комсомольская летопись", "Комуністичний юнацький рух" тощо.

З другої половини 30-х років історіографічне осмислення літератури з молодіжної тематики практично припинилось. Розвиток історіографії як спеціальної галузі історичної науки накреслився у кінці 50-х – на початку 60-х рр.. Але в публікаціях, присвячених безпосередньо молодіжній тематиці, історія молодіжного руху ототожнювалась з історією комсомолу, який був лише частиною молодіжного руху України у 20-ті роки.

Аналіз літературних джерел 20-х – 30-х рр. показує, що, крім комсомолу, в Україні на початку 20-х рр. широку популярність мали й інші молодіжні організації. Серед них: Комуністична юнацька спілка /КЮС/, Українська комуністична спілка робітничої молоді /УКРЮС/, Єврейська комуністична спілка молоді /Євкамол/, а також меншовицькі, есерівські, анархістські групи та союзи.

Політичні події в Україні 1917-1921 рр. поширили ідею національної самосвідомості на всі прошарки українського суспільства. Ідея незалежності була досить популярною серед української молоді. Вона сприяла оформленню різноманітних груп і союзів, які стояли на позиції національного самовизначення. Однак перемога більшовиків у громадянській війні поклала початок оформленню радянської політичної системи. Головним її завданням було збереження територіальної цілісності колишньої Російської імперії. Для України це означало втрату надії на розбудову національної держави. Прибічниками більшовицької політики в Україні були комсомольці.

Складність та суперечливість молодіжного руху України 20-х рр., наявність у ньому як прихильників "самостійності", так і прихильників "більшовизму" призвели до досліджень питань про основні тенденції формування політичних орієнтирів молоді в Україні 20-х років, місце молоді в політичній системі суспільства, в суспільно-політичних структурах того часу, про механізми реалізації суспільно-політичної активності молоді тощо.

Початок системного аналізу цих проблем було покладено створенням у 1921 р. при ЦК ЛКСМУ комісії по вивченню історії молодіжного руху – Істмолу. Але вже перші огляди істмольських видань показали, що з усіх молодіжних організацій

Істмол цікавить тільки історія комсомолу². Історія руху інших молодіжних організацій розглядалась тільки в контексті боротьби комсомолу з політичними супротивниками. Це пояснювалось тим, що дослідники розглядали юнацький рух як різновид класової боротьби.

Вважалось, що становлення та розвиток комсомолу в Україні проходили в боротьбі з буржуазно-націоналістичними організаціями молоді, до стану яких відносили всі некомсомольські організації. Авторів не цікавило питання, як консолідувати молодь в умовах організаційного та ідеологічного плюралізму. Головним було знайти ворогів, що підтверджувало наявність в літературі 20-х рр. традицій воєнного комунізму³.

Звертаючи увагу на псевдокомуністичні, з точки зору дослідників, погляди КЮСа, УКРЮСа, Євкомола, І.Сан /Нейфах/, І.Зарва, М.Шилов та інші стверджували, що молодіжні організації непролетарського походження свої класові інтереси маскували національними⁴. Напевно, на них впливали резолюції Центрального бюро КСМУ "Про національні комуністичні організації молоді" /січень 1920 р./ та постанова Пленуму ЦК КСРМУ "Про боротьбу з буржуазно-націоналістичними "Комуністичними юнацькими спілками", де вказувалось на недопустимість розподілу комуністичного юнацького руху на національні організації та необхідність боротьби з тими, які вже створені⁵. Прихильність дослідників 20-х рр. комуністичним ідеям, тиск ідеологічних догм політичного часу вимагали характеризувати некомсомольські молодіжні групи як дрібнобуржуазні за своєю суттю, антикомуністичні за цілями, націоналістичні за складом. Вони не хотіли бачити розшарування молодіжного руху України, в тому числі і серед комуністичної молоді.

Намагались розібратися з історією молодіжних організацій України С.Білокриницький та М.Окулик. Їх перші дослідження не мали категоричних висновків. Висвітлюючи історію комсомолу, С.Білокриницький звернув увагу на створення КЮСа, яку пов'язував з національним рухом української молоді. Вказуючи на об'єктивну реальність появи КЮСа, автор доводив, що він більше займався культурно-просвітницькою діяльністю, чим нагадував "просвіти". Але, як писав М.Окулик, повністю відійти від політичної діяльності КЮСу не вдалося, що дало можливість назвати його конкурентом комсомолу⁶.

Більш детально розглядались політичні ідеї КЮСа в роботах П.Воробйова-Семенова та Кулика. Вони пояснювали, що Комуністична юнацька спілка була створена Українською комуністичною партією /боротьбистів/, тому підтримувала її політичну платформу, а саме - боротьбу за українську державність. "Велика ідея" "неньки України" з козацьким чубом та петлюрівським тризубом стала межею між комсомольською та кюсівською молоддю. Автори звертали увагу на те, що кюсівці були готові відмовитись від тактики боротьбистів при умові, що в юнацькому русі не буде також і тактики більшовицької, але робили висновок про наявність у молодіжному русі історично-націоналістичного романтизму через буржуазну сутність спілки⁷. Тобто не акцентувалась увага на бажання кюсівців іти на компроміс з комсомолом, незважаючи на розбіжності політичних платформ. Звинувачення у націоналізмі та петлюрівщині авторами не конкретизувались, поняття "національний" та "націоналістичний" ототожнювались.

Деякі автори стверджували, що головним протиріччям у молодіжному русі було питання дерусифікації,⁸ яке було пов'язане з проведенням в Україні політики

українізації. Тому коли вирішувалось питання про об'єднання КЮСа з комсомолом після вступу УКП /боротьбистів/ в КП/б/У, кюсівці наполягали на вирішенні питання ліквідації не КЮСа, який є українською спілкою, а КСМУ як організації російської. Саме ця проблема призвела до розколу кюсівської молоді, частина якої приєдналась до комсомолу, а друга - до Української комуністичної спілки робітничої молоді /УКРЮС/.

Створення УКРЮС пов'язувалось з Українською комуністичною партією, тому автори давали їй характеристику через оцінку УКП, підкреслюючи національно-державницьку орієнтацію⁹. Продовжуючи розглядати некомсомольські організації молоді як опозиційні, автори називали УКРЮС рухом куркульсько-інтелігентської молоді, а інколи навіть бандитським рухом¹⁰.

Певна частина літературних джерел звертала увагу на існування єврейського молодіжного руху в Україні 20-х рр.. Серед організацій називались: Євкомол, спілка підлітків "нове покоління", спілка єврейських підлітків "нове покоління" та інші, які, на думку дослідників, були абсолютно безжиттєві та аполітичні, бо розвивались під гаслом соціалістичної безпартійності¹¹.

У літературі також розглядались політичні ідеї анархістських, меншовицьких, есерівських та інших молодіжних груп та спілок. Серед них найбільшою популярністю користувалась Російська соціал-демократична спілка робітничої молоді, яка пояснювала молоді, що комсомол не може захистити інтереси робітничої молоді тому, що він є організацією більшовицькою, організацією партії диктатури¹². Більшість авторів тільки перераховували назви молодіжних організацій, таких як "Маяк" /Єкатеринослав, Константинівка та інші міста/, "Центрокруг" /Кременчуг/, "Спілка молодих трудівників", "Праця та світло", "Організація пролетарського юнацтва", "Форвертси", зазначаючи наявність у них значної кількості робітничої молоді¹³. Доводячи, що ці групи мали місцевий, культурно-освітній та економічний характер і значної ролі в молодіжному русі не відігравали, дослідники 20-х рр. особливої уваги їм не приділили.

В літературі 20-х рр. розгорнулась дискусія з приводу створення безпартійних молодіжних колективів. Одні вважали, що такі колективи розпорошують сили молоді, заважають об'єднанню молоді навколо комсомолу. Інші доводили, що безпартійні колективи - це перехідна ланка до комсомольського осередку, і тому повинні існувати поряд з комсомолом як постійні організації та об'єднувати пролетарську і селянську некомсомольську молодь. Однак III-й з'їзд КСМУ /травень 1921 р./ назвав таку точку зору анархо-синдикалістським ухилом і прийняв рішення про розпуск таких організацій, але дискусії не припинились.

Для історіографічного аналізу літератури 20-х рр. важливо зазначити відсутність єдиної точки зору на проблемі безпартійних колективів, що говорить про існування плюралізму думок в цей період. Одна частина авторів стверджувала, що безпартійні колективи, особливо робітничі, копіюють профспілки і непотрібні, бо не вкладаються у рамки організаційної структури комсомолу¹⁴. Друга частина відзначала позитивну роль безпартійних колективів, які підтверджували вияв політичної активності молоді України 20-х рр., а також готували юнаків та дівчат до вступу в комсомол¹⁵. На жаль, дослідники 20-х рр. не ставили перед собою питання: чому різноманітні об'єднання молоді повинні були об'єднуватися з комсомолом? Підтримуючи ідею існування єдиної партії, єдиної

молодіжної організації, вони відкидали можливість утворення інших політичних структур як це було в Україні до встановлення Радянської влади, коли існувала багатопартійна система.

В 30-ті рр. дослідники молодіжної тематики в Україні вивчали тільки історію комсомолу. Інші молодіжні організації 20-х років були зараховані до табору політичних супротивників, тому на їх історію увага не зверталась. Але деякі автори 30-х рр. все ж таки інколи згадували про наявність в молодіжному русі 20-х рр. некомсомольських організацій¹⁶. Це було пов'язано з популярністю серед дослідників тих часів терміну “комсомол та молодь”, яким об'єднували весь молодіжний рух України. У літературі 30-х рр. складалась уява, що, крім комсомолу, в Україні періоду непу ніяких інших організацій не було, що є несправедливим по відношенню до різноманітних молодіжних організацій, груп та об'єднань.

Таким чином, більшість літератури з проблеми політичних орієнтирів молоді України періоду непу написано в 20-ті рр., коли її автори були безпосередніми свідками існування різноманітних політичних молодіжних організацій.

Головним для літератури 20-х - 30-х рр. було нагнітання “образу ворога” в особі некомсомольських молодіжних організацій. Публікації мало вдавалися до характеристики соціальної бази непролетарських молодіжних організацій, не вникали в питання їх організаційних структур. Виконуючи соціальні замовлення ідеологічного апарату правлячої партії, автори не робили навіть спроби приховати свої цілі: піддати політичному остракізму некомуністичні союзи молоді, обґрунтувати їх “чужородність” у соціально-політичних структурах радянського суспільства. Важко знайти роботу, де б проблема непролетарських молодіжних організацій розглядалася з позитивістських позицій. Як правило, праці досліджуваного періоду пронизує негативістська заданість.

Поступова політизація історичної та історіографічної науки в періоді становлення командно-бюрократичної системи управління суспільством, культура особи Сталіна, призвели до непопулярності дослідження проблем існування в молодіжному русі України 20-х рр. некомсомольських організацій, груп та об'єднань. Незважаючи на популярно-пропагандистський, публіцистичний стиль більшості робіт перших дослідників, їх узагальнення фактичного матеріалу мають суттєве пізнавальне значення для сучасних істориків та історіографів, які вивчають проблеми молодіжного руху в Україні, а також для дослідників історії України в цілому.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вальди. Запущенная работа // Юный коммунист. – 1922. - № 13-14. - С.14; Мурин В. Как следует изучать юношеское движение // Юный коммунист. – 1924. - № 4. – С.7 та ін.; 2. Винтер К. Знать свою историю. // Юный коммунист. – 1923. - № 5. – С.13-14; 3. Воробьев-Семенов П. На перепутьи // Юный коммунар. – 1920. - № 1. – С.4-5; Белокриницкий С. Оценка некоторых моментов юношеского движения // Юный коммунар. – 1922. - № 3-4. – С.44-47; 4. Сан И./ Нейфах/ Ликвидация национальных иллюзий // Юношеское движение. – 1924. - № 2. – С.65-71; Зарва И. К ликвидации УКРЮС // Юношеское движение. – 1925. - № 3-4. – С.3-6; Шилов Н. Национальный шовинизм против комсомола // Днепропетровский комсомол. 1917-1927. – Днепропетровск, 1927. – С.21-28 та ін.; 5. О национальных коммунистических организациях молодежи // Юный коммунар. – 1920. - № 1. – С.18; О борьбе с буржуазными националистическими “Комуністичними юнацькими спілками”. Постановление пленума ЦК КСРМУ от 7 марта 1920 года // Образование и деятельность комсомола Украины в годы гражданской войны. Документы и материалы. – К., 1959. – С.283; 5.

Белокриницкий С. На верном пути // Юношеское движение. – 1923. - № 1. – С.6; Вольная С. Те, кто справа // Юный коммунар. – 1921. - № 5-6. – С. 40-41; Винтер К. Первое пятилетие // Юный коммунар. – 1922. - № 3-4 – С.12 та ін.; 6. Окулик М. КЮС // Юношеское движение. – 1924. - № 2. – С.57, 60-61; 7. Воробьев-Семенов П. На перепутьи // Юный коммунар. – 1920. - № 1. – С.4-5; Кулик. На грунті практичної праці // Юный коммунар. – 1921. - № 3-4. – С.28-29; 8. Окулик М. КЮС // Юношеское движение. – 1924. - № 2. – С.62; 9. Вольная С. Те, кто справа // Юный коммунар. – 1921. - №5-6. – С.40; Зарва И. К ликвидации УКРЮС // Юношеское движение. – 1925. - № 3-4. – С.3-7; 10. Райченко К. В. борьбе и за работой // Юношеское движение. – 1925. - № 3-4. – С. 36.; Днепровой М. В борьбе с укрясовцами // Днепропетровский комсомол. – С.52-53; 11.Юджис А. Союз отроков // Юношеское движение. – 1923. - № 1. - С.64 -72; Голубицкий Ш. Евкомол // Юношеское движение. – 1924. - № 2. – С.74; Ножницкий Г. В пролетарском центре // Юношеское движение. – 1924. - № 2. – С.45; 12. Любимов И. Из истории меньшевистской организации молодежи в Советской России в 1920-1923 годах // Комсомольская летопись. – 1926. - № 4. – С.34; 13. Тарханов С. Как они стали нашими // Юный коммунар. – 1922. - № 3-4. – С.19; Белокриницкий С. На верном пути // Юношеское движение. – 1923. - № 1. – С. 8; Осипов И. Центрокруг // Юношеское движение. – 1923. - № 1. – С. 79-86 та ін.; 14. Тарханов О. Организационные принципы большевизма в юношеском движении // Молодой большевик. – 1925. - № 16. – С. 15; Москатов К. Борьба за молодежь. О параллельных комсомолу организациях // Юный коммунист. – 1926. - № 17-18. – С.52; Белокриницкий С. Очерк истории ЛКСМУ. – Харьков, 1926. – С. 70; Його ж. Комсомол у боротьбі за єдність лав та за робочу молодь // Літопис революції. – 1929. - № 3. – С.13; 15. Кольцов Л., Лебедев Г. Наши резервы. О беспартийной молодежи текстильных фабрик // Молодой большевик. – 1925. - № 20. – С. 45; О беспартийных конференциях рабочей молодежи // Юный коммунар. – 1920. - № 1. – С.19; Лейкин С. У боротьбі за вугілля // Комуністичний юнацький рух. – 1928. - № 5. – С. 46-63 та ін.; 16. Косіор С. Комсомол і молодь. // Молодий комунар. – 1932. - № 1. – С.7-9; Ісаїв І. Комсомол у боротьбі з націоналістичними супротивниками // Юнацький рух. – 1930. - № 1. – С. 18; Білокриницький С. До 10-річчя другого всеукраїнського з'їзду // Юнацький рух. – 1930. - № 1. – С. 13 та ін.

Ф.А. Винокурова

СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРЕЙСЬКИХ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У 20-30-І РОКИ ХХ ст.

(огляд архівних джерел)

Наукове осмислення та управління сучасними процесами суспільного життя неможливі без вивчення їх генезису, з'ясування природи виникнення, етапів розвитку і того чим ці явища є на сьогодні. У цьому зв'язку становить інтерес вивчення досвіду роботи з національними меншинами, нагромадженого в різних регіонах України.

Незважаючи на те, що цій проблемі присвячено ряд загальних та спеціальних праць, вона все ще не дістала належного висвітлення в українській історіографії. Зокрема, недостатньо, особливо на регіональному рівні, вивчалось питання роботи з національними меншинами з боку радянських державних органів в Україні в 20 - на початку 30-х років.

Слід відзначити, що в 1920-х роках в Україні існували непогані умови щодо культурного розвою національних меншин. Цього було досягнуто за рахунок здійснення національного районування, підготовки національних кадрів, створення відповідних навчальних закладів, випуску літератури російською, польською, ідиш, німецькою та іншими мовами.

Переважає більшість цих та інших кроків виявились на той час життєвими і виправдали себе. Активно діяли і радянські органи - Відділ національних меншин